

Urząd Gminy Wola Krzysztoporska
ul. Kościuszki 5, 97-371 Wola Krzysztoporska

Gmina Wola Krzysztoporska

Gmina Wola Krzysztoporska położona jest w zachodniej części powiatu piotrkowskiego. Jest jedną z największych obszarowo gmin województwa łódzkiego. Zajmuje powierzchnię 17 041 ha i liczy blisko 11 600 mieszkańców. Na jej terenie krzyżują się trzy ważne szlaki komunikacyjne: droga krajowa A-1 (Warszawa – Katowice), droga krajowa nr 8 (Piotrków Trybunalski–Wrocław) oraz linia kolejowa łącząca Piotrków Trybunalski z Bełchatowem (Rogowiec).

Zabytkowy park w Woli Krzysztoporskiej¹

Park stanowi część większego założenia obejmującego teren dawnego folwarku oraz zabudowań fabrycznych i przyfabrycznych wraz z otaczającym je układem zieleni. W obecnym kształcie założony został na początku XX wieku. Znajduje się on w obrębie kilku własności. W parku można wyodrębnić dwie zasadnicze części: część północną – będącą własnością gminy Wola Krzysztoporska, obejmującą działki 480/1, 480/3, 480/33 i działkę prywatną nr 480/11, na której znajduje budynek mieszkalny oraz część południową, ogrodzoną, będącą własnością prywatną, z zabudowaniami – dworem i dwoma willami (działki 480/12, 479/7, 480/60).

Pod względem geograficznym teren parku należy do Wzniesień Południowo-Mazowieckich tzw. Równiny Piotrkowskiej. Najwyższy punkt obszaru parku stanowi grobla o nawierzchni ziemnej zlokalizowana w centralnej części. Jest to prawdopodobnie najstarszy element parku wynikający z potrzeb komunikacyjnych jeszcze z czasu powstania majątku.

1 Na podstawie materiału przekazanego przez Urząd Gminy Wola Krzysztoporska w dniu 02.09.2021 r.

Jej kierunek i wyniesienie ponad pozostałą część parku podkreślają nasadzenia alejowe ze starodrzewia.

Park jest jednym z nielicznych w Woli Krzysztoporskiej i jej sąsiedztwie obiektem, na którego terenie zachowały się zbiorniki wodne oraz starodrzew. Park jest cennym przykładem założenia ogrodowego z pocz. XX wieku. Jest świadkiem historii miejscowości i pełni dużą rolę w układzie przestrzennym gminy.

Park w Woli Krzysztoporskiej w obecnym kształcie i granicach związany jest z dobrami rodu Krzysztoporskich oraz majątkiem rodziny Szpilfoglów. Jego układ przestrzenny i funkcje zmieniały się w zależności od potrzeb użytkowników. Działania rodziny Szpilfoglów miały duży wpływ na wygląd obiektu. Jednak największe przekształcenia nastąpiły po II wojnie światowej.

Kompozycja parku wynikała z ukształtowania terenu, rozwoju urbanistycznego miejscowości oraz zmian wprowadzanych przez kolejnych właścicieli. Przez lata park odgrywał rolę swoistego ogrodu przydomowego, któremu funkcję parku publicznego nadano dopiero w latach 60. XX wieku.

W historii majątku oraz związanego z nim parku wyraźnie zarysowują się 4 okresy:

Okres I (XVI w. - 1880) to obecność rodu Krzysztoporskich, która była m.in. czynnikiem osiedleńczym na terenie Woli Krzysztoporskiej, będącej w tym czasie posiadłością rodową rodziny. Przestrzenie i funkcjonalnie składała się z wsi, folwarku, osady młynarskiej, karczmy oraz XVI-wiecznego dworu magnackiego. Świadectwem istnienia tej ostatniej budowli są zachowane do dziś pozostałości dwóch przyściennych rzeźb - panoplii pochodzących z początku XVIII wieku oraz niezachowane, lecz wzmiankowane jeszcze w 1950 r. putta na dawnej bramie. Z tego okresu są też ruina XIX-wiecznego dworku i nieliczne egzemplarze starodrzewu oraz ukształtowanie terenu.

Okres II (1880 - 1945) łączy się z przejściem majątku przez rodzinę Szpilfoglów. To ważny etap w historii miejscowości i parku. Z tego okresu pochodzą rzędowe nasadzenia wschód-zachód z takimi gatunkami jak lipa drobnolistna czy kasztanowiec biały (rosnący na południe od dworu); kolisty układ lip wokół polany; grupa jesionów towarzysząca zbiornikom wodnym; część świetlistej dąbrowy na północnym zachodzie. W tym czasie od zachodu z parkiem graniczył ogród użytkowy (sad). Ukształtowano aleje na istniejącej grobli (lipa drobnolistna uzupełniana grabem pospolitym), staw w formie małej sadzawki w kształcie podkowy. Utworzono kort tenisowy i klomb kwiatowy. Elementy te połączono komunikacyjnie wąską ścieżką ogrodową. W związku z dynamicznym rozwojem majątku powstawały nowe zabudowania. W 1910 r. wzniesiono secesyjną willę fabrykancką położoną na zachód od dworu (po 1945 r. siedziba dyrekcji Wolskich Zakładów Przemysłu Barwników „ORGANIKA”). W 1915 r. wybudowano neoklasycystyczną willę (od 1945 r. zakładowe przedszkole, później budynek biurowy) usytuowaną na południowy zachód od dworu, od wschodu sąsiadującą z trawiastą polaną i wygradzającymi zadrzewieniami w kształcie półkola. W tym czasie powstał też bezstylowy wielorodzinny dom pracowniczy zlokalizowany na zachód od secesyjnej willi.

Okres III (1945 - 1994) powojenny, związany jest z nacjonalizacją majątku. W okresie tym nastąpiła znaczna ingerencja w funkcję oraz kompozycję obiektu. Został on wówczas trwale oddzielony od historycznych zabudowań, wzniesiono muszlę koncertową, fontannę, urządzenia placu zabaw, wykonano część nasadzeń (m.in. liniowe z młodych klonów, jaśminowców, głogów i ligustrów) oraz usunięto część zabytkowego drzewostanu. Jednocześnie rozbudowa i funkcjonowanie zakładów (WZPB) wpłynęły na szybki rozwój Woli Krzysztoporskiej po II wojnie światowej.

Okres IV (1994 - 2017) wiąże się z powolnym upadkiem i likwidacją (2000 r.) Zakładów Chemicznych „ORGANIKA”, co doprowadziło do rozdrobnienia majątku. Brak jednego zarządcy i wiążący się z tym brak nadzoru nad obiektem przyczyniły się do zaniedbania parku oraz utraty części jego walorów historycznych.

Obecnie budynki willi zabytkowych i pozostałości dworu stanowią prywatną własność, natomiast towarzyszący im park został wykupiony przez gminę Wola Krzysztoperska, która podjęła się jego rewaloryzacji.

Ciekawa historia obiektu tak ściśle związana z rozwojem miejscowości to niejedyny walor założenia. Park, cenny pod względem przyrodniczym dzięki zbiornikom wodnym, pięknym okazom starodrzewu, faunie i florze, stanowi wart zachowania i ochrony ekosystem. Przeprowadzona w latach 2019 - 2020 rewaloryzacja parku miała na celu przywrócenie mu dawnego charakteru i wzbogacenie jego programu tak, aby znów był chętnie odwiedzany przez mieszkańców Woli Krzysztoperskiej.

Zespół dworsko-parkowy posiada wysokie walory historyczne, artystyczne i przyrodnicze. Na terenie zespołu znajdują się obiekty objęte gminną ewidencją zabytków. Są to: willa z 1910 r. położona na działce nr 480/12, willa z 1915 r. położona na działce nr 480/60, dwór z połowy XIX w. położony na działce nr 480/12, budynek mieszkalny położony na działce nr 480/11 (wszystkie te obiekty są w posiadaniu osób prywatnych), park z pocz. XX w. oraz dwie rzeźby parkowe z początku XVIII w.

Wille przez lata popadały w ruinę, jednak nowi właściciele starają się przywrócić im blask. Po przeprowadzonej renowacji nie tylko przypominają nam o historii, ale także pełnią funkcje użyteczne.

Rewaloryzację zabytkowego parku kwotą prawie 2 mln zł wsparł Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi. Prace zakończyły się w kwietniu 2020 r. Działania realizowane były w latach 2019-2020.

Koszt wszystkich prac budowlanych to 2.153.017,45 zł. Na realizację zadania pod nazwą „Rewaloryzacja parku w Woli Krzysztoperskiej” Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi udzielił gminie Wola Krzysztoperska wsparcia w ramach programu priorytetowego „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego – program rewaloryzacji parków – III edycja”. Jego wysokość określono na 1.973.482 zł (dotacja 1.478.734 zł, pożyczka 494.748 zł).

A celem tej kompleksowej rewaloryzacji zabytkowego parku w Woli Krzysztoperskiej było przywrócenie jego walorów historycznych, przyrodniczych i krajobrazowych, do których tak przywiązani są mieszkańcy stolicy gminy. Rewaloryzacja tej przestrzeni i przywrócenie jej do życia pozwoliły stworzyć miejsce spotkań, animacji, edukacji historycznej i przyrodniczej dla młodych pokoleń. Park stał się miejscem łączącym historię z teraźniejszością. Elementy małej architektury (ławki, stoliki, krzesła), a także plac zabaw dla dzieci i siłownia plenerowa zdecydowanie uatrakcyjniły ten teren. Gruntownej konserwacji poddano zbiornik wodny stanowiący centralny punkt parku. Dzięki stworzeniu na tym ponad 2-hektarowym obszarze wnętrza parkowych opartych o najcenniejsze okazy starodrzewia (jesion nad dawnym stawem, buk we wschodniej części, lipa pomnikowa, jesiony i dęby w centralnej części) ukazane zostało to, co było najcenniejsze dla tego obiektu z czasów jego powstania na początku XX w. Pojawiły się też nowe nasadzenia uzupełniające istniejące układy i odtwarzające historyczne kompozycje.

Bardzo ważnym elementem rewaloryzacji było przeprowadzenie specjalistycznych zabiegów pielęgnacyjnych z zakresu: zdjęcia posuszu, wiązań, prześwietleń w koronie. Konieczna okazała się wycinka drzew w złej kondycji zdrowotnej lub martwych, które stanowiły zagrożenie dla użytkowników. Konieczne były również prześwietlenia struktury, a także wprowadzenie nasadzeń krzewów niskich i wysokich, tworzących wygradzenia i strefy wypoczynku, których wcześniej brakowało. Historyczny układ ciągów spacerowych podkreślają latarnie nawiązujące stylistyką do tych gazowych z początku XX wieku. Dzięki temu park jest też znacznie bardziej przyjazny dla odwiedzających go wieczorami.

Park w Woli Krzysztoperskiej został wpisany do gminnej ewidencji zabytków. Obecnie toczy się postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków. W sąsiedztwie parku znajduje się dwór, który znajduje się w rejestrze nr 275 z 30.11.1978.

Gminna ewidencja zabytków – Zarządzenie nr 32/17 Wójta Gminy Wola Krzysztoporska w sprawie założenia gminnej ewidencji zabytków – karta nr 51.

Zabytkowy Park w Parzniewicach²

Pierwsze wzmianki dotyczące Parzniewic pochodzą z 1393 r. Wg ksiąg poborowych powiatu piotrkowskiego z 1533 r. wieś Parzniewice należała częściowo do Wincentego Parzniowskiego. W 1553 r. do: Feliksa Parzniowskiego, Mikołaja Parzniowskiego i Gomolińskiego. W 1827 r. w Parzniewicach było 29 domów i 241 mieszkańców.

Dwór w Parzniewicach pochodzi z 2 połowy XIX w. Jest to budynek murowany, piętrowy, kryty dachem łamanym. Najprawdopodobniej pod koniec XIX w. założono wokół dworu park. Ostatnim właścicielem majątku był Wereszczyński. W czasie okupacji majątek był pod zarządem niemieckim. Po drugiej wojnie światowej majątek został rozparcelowany na podstawie dekretu PKWN. W budynku dworu umieszczono szkołę, a park był użytkowany jako park przyszkolny. Z mapy niemieckiej z okresu drugiej wojny światowej wynika, że park rozciągał się na wschód od swej obecnej granicy i łączył nowy dwór z XVIII-wiecznym starym (dziś już nieistniejącym) dworem i zespołem folwarcznym. Z mapy tej wynika, że obydwie dwory łączyła aleja. Wg Odrysu pomiaru dóbr prywatnych Parzniewice z 1902 r. ogród łączący dwory to sad lub ogród użytkowy. Z mapy tej widać również, że w otoczeniu nowego dworu istniały budynki (w części wschodniej i zachodniej) - nie zachowane do czasu obecnego.

Z materiałów archiwalnych widać, iż z istniejącego w Parzniewicach jeszcze po wojnie rozległego założenia dworskiego zachował się do dzisiaj jedynie dwór z XIX w. oraz budynek mieszkalny w pobliżu parku (obecnie budynku już nie ma). Park zachował swój charakter jedynie w części frontowej duży klomb z nasadzeniami świerków. W części południowej charakter nieregularny parku pozwala domyśleć się, iż był to park krajobrazowy z zachowaną jednak osią widokową będącą jednocześnie osią symetrii dworu i osią kompozycji. Zachowały się stare lipy w chwili obecnej pozrastane ze sobą. Częściowo zachowała się aleja lipowa od zachodu i aleja robiniova od południowego-wschodu biegnąca w kierunku dworu. Na szczególną uwagę zasługują dobrze zachowane egzemplarze gatunków iglastych: świerki, sosny i modrzewie. Z istniejącego tu kiedyś rozległego układu pozostał do dziś jedynie częściowo zachowany park wraz z XIX-wiecznym dworem. Obiekt został ogrodzony betonowym parkanem przez co stracił powiązanie widokowe z otaczającym terenem, za to zyskał na bezpieczeństwie i stanie zachowania oraz możliwościach urządzenia parku.

Park wpisany został do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Piotrkowie Trybunalskim Nr KL.IV-5340/31/83 z dnia 31.08.1983 r.

Na terenie parku występują pomniki przyrody - piętnaście lip drobnolistnych. W latach 2015 – 2018 gmina Wola Krzysztoporska przeprowadziła kompleksową rewaloryzację parku. Inwestycja kosztowała blisko 1 milion złotych, realizowana była przy współudziale środków pozyskanych z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi (w ramach Programu „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego – program rewaloryzacji zabytkowych parków” – II edycja) w kwocie 500.000 zł.

W wyniku prowadzonych prac w parku w Parzniewicach Małych przywrócono walory historyczne, przyrodnicze i krajobrazowe zabytkowego parku poprzez jego kompleksową rewaloryzację. Przeprowadzono specjalistyczne zabiegi pielęgnacyjne polegające m.in. na zdjęciu posuszu, założeniu wiązań, podpór, prześwietlono drzew. Usunięto drzewa

² Na podstawie materiału przekazanego przez Urząd Gminy Wola Krzysztoporska w dniu 02.09.2021 r.

martwe, zagrażające bezpieczeństwu i drzewa w złej kondycji zdrowotnej. Wykonano nowe nasadzenia drzew i krzewów uzupełniające istniejące układy i odtwarzające historyczne kompozycje.

Na terenie parku znajduje się Szkoła Podstawowa. Dzięki przeprowadzonym zabiegom rewitalizacyjnym jest możliwe organizowanie na jego terenie wypoczynku dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Park został wzbogacony o elementy małej architektury a także oświetlenie dzięki któremu jest on bardziej przyjazny wieczorami i w krótkie zimowe dni. Pojawiły się też nowe nasadzenia uzupełniające istniejące układy i odtwarzające historyczne kompozycje.

Przeprowadzenie rewitalizacji pozwoliło na wykorzystanie parku jako przestrzeni publicznej, a także zachowanie harmonijnej, niepodlegającej gwałtownym zmianom przestrzeni, stanowiącej cenną pamiątkę przeszłości.

Park w Parzniewicach Małych

Park w Parzniewicach Małych

Park w Parzniewicach Małych

Park w Parzniewicach Małych

Park w Woli Krzysztoporskiej

Park w Woli Krzysztoporskiej

Park w Woli Krzysztoporskiej nocą

Widok na park z lotu ptaka